

Träff 1

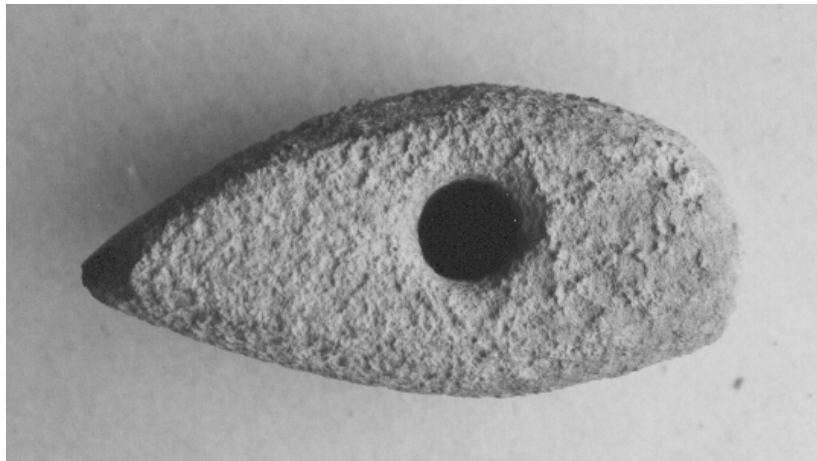
Jordbruk i Kvarsebo från stenåldern till 1600-talet

Jordbruket i skarven mellan stenåldern och bronsåldern ca 1800 år f Kr.

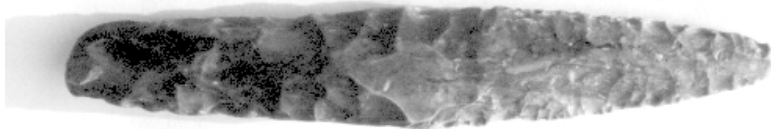
Efter stenåldersperioden verkar människorna i stor utsträckning ha lämnat skogarna i Kolmården och de talrika boplatserna vid bl a Säter, Åbacken, Österhagen, Hultstugan och Stormbäcken. Människorna livnär sig nu i stor utsträckning på jordbruk. Vikbolandet och Östergötlands övriga slättbygder blir befolkade. Om fynden vid den norra Bråviksstranden från stenåldern är talrika är fynden från brons- och järnåldern desto fattigare.

Några fynd tyder dock på att det funnits boplatser i Kvarsebo under bronsåldern. Redan under 1800-talet hittades en s.k. skafthålsyxia vid Östanå, som daterats till bronsålderns äldsta skede ca 1500 f.Kr. Området som består av sandjord och låg då längst inne i den skyddade viken vid Djupvik-Majblomman. Läget, höjdnivån och jordarten var gynnsamma för fast bosättning, men ett enda lösfynd bevisar inte mycket.

Vid Österhagen strax intill har Karl Wigh på åkern hittat dels en skafthålsyxia och dels en flintdolk.

Skaftålsyxia från Österhagen

Flintdolk från Österhagen

Träff 1

Jordbruk i Kvarsebo från stenåldern till 1600-talet

Dessa fynd är från en senare period än många stenåldersboplatserna i Kvarsebo. De förknippas med en tidig bondekultur. Kanske är dessa fynd från de allra första jordbruken i Kvarsebo? Finns det fler fynd från denna tid ex.vis skäror gjorda av flinta?

Jordbruksredskap från skarven mellan stenåldern och bronsåldern. Skafthålsyx, kanske för lövtäkt, och skäror av flinta och brons. Finns det fynd av sådana i Kvarsebo?

Under bronsåldern var klimatet varmt. Man började svedja skogen och fick bra skördar på dessa svedjor under 2 – 3 år. Därefter kunde åkern betas några år varefter man lämnade området och svedjade på ett nytt ställe. Efter 20 - 30 år hade skottskog vuxit upp som kunde svedjas på nytt. Man flyttade hela tiden runt mellan olika områden. Kreaturen betade i skogen och var ute hela året i det varma klimatet.

Hällristning från Bohuslän som visade att man redan under bronsåldern använde årder.

Under senare år har man observerat att det finns mängder av röjningsrösen i områden som tidigare varit åkermark under bronsåldern. Detta är speciellt tydligt på det småländska höglandet. Man uppodlade ofta lätta jordar och kastade upp den i små ganska tätt belägna stenrösen på åkern. Kan det finnas sådan även i Kvarsebo?

Vid Österhagen finns norr om de nuvarande åkrarna på en sandig remsa ett antal röjningsrösen.

Träff 1

Jordbruk i Kvarsebo från stenåldern till 1600-talet

Arkeologer har klassat dessa som röjnigrösen men bedömt att de är från 1700-talet. Detta verkar dock mindre troligt eftersom karta från 1708 och senare visar att här inte funnis åker under denna tid.

Röjnigröse vid Österhagen

Kan dessa rösen vara redan från bronsåldern? Vill man leka med tanken är det några förhållande som skulle kunna tala för det.

Havsytan stod under denna tid 5 –15 m högre än idag. Strandlinjen gick således i backen nedanför Österhagengårdarna. De nuvarande åkrarna hade nyligen stigit ur havet och bör ha varit bördiga. Jorden består av både sandjord och lerjord. På denna tid kunde man enbart använda lätta sandjordar för odling. Lerjordarna användes för bete. Närheten till fisket i Bråviken och jaktmöjligheterna i Kolmården är andra faktorer som bör ha talat för en bosättning här. Bäckan genom området, som aldrig sinar, kan ha försett människor och djur med färskvatten.

I Mälardalen ligger den typiska bronsåldersgården på nivån 20 m.ö.h. i soligt sydläge i övergången mellan dagens åkermark och höglänta skogsområden och dessutom nära sjö eller sund. Dessa förhållanden stämmer ju mycket väl in på topografin vid Österhagen.

Skaftålsyxan som hittades strax intill på åkern är intressant eftersom denna typ av yxor är från tiden efter den period under vilken de kända stenåldersboplatserna var bebodda. Skaftålsyxor användes även under den äldre bronsåldern och anses representera bondekulturen. På Vikbolandet är därför fynd av skaftålsyxor ganska vanliga. Många är från perioden 1800 – 1200 år f.Kr.

Flintdolkarna som också hittades på samma åker är också intressant. Flintdolkarna kan arkeologerna på grund av utseende tidsbestämma ganska exakt. Den flintdolk som Kalle hittat är från den första tidsperiod som sådana användes. De användes inte under den tid som den stora stenåldersboplatsen vid Österhagen var bebodd utan senare i de bondekulturer som fanns i skarven mellan stenåldern och bronsåldern för knappt 4.000 år sedan.

Träff 1

Jordbruk i Kvarsebo från stenåldern till 1600-talet

Både skafthålsyxan och flintdolken kan tyda på att åkermarken vid Österhagen nu för första gången tagits i bruk någon gång i övergången mellan stenåldern och bronsåldern. Kanske har jägarfolket på de kända stenåldersboplatserna så småningom tagit intryck av bondekulturen på Vikbolandet och börja odla själva eller har bondefolk på Vikbolandet funnit goda jordar vid Österhagen och flyttat över Bråviken? Båda fynden har nu blivit registrerade som fornfynd, men finns kvar på Österhagen.

Järnåldern – klimatet blir kallare

Under järnåldern 500 f. Kr. – 1000 e. Kr. blev klimatet sämre, vilket medförde att djuren stallades under vintern. Detta medförde i sin tur att dyngan kunde tas till vara och läggas på åkrarna. Därför kunde åkern odlas år från år utan att ligga i träda. Djuren gick på skogsbete eller i hagar skilda från åker och äng med sten- eller trähägnader. Åker och äng kom därför att kallas inägor. Man blev nu bofasta vid sitt odlingsområde.

Blad med långt skaft, 80 cm eller mer, fungerar som en förlängning av både armarna och överkroppen.

Lie från järnåldern

Nu började ängsslåtter på allvar eftersom man behövde vinterfoder. De första fågotorna gjordes för att föra djuren från stallet till betet, De gjordes i form av långa stensträngar, som det finns rester av på många ställen i Östergötland.

Träff 1

Jordbruk i Kvarsebo från stenåldern till 1600-talet

Stensträngsområde.

Fägator från järnåldern

Även under järnåldern verkar Kolmården ha varit glest befolkad. Få fynd är registrerade från denna tid. Från yngre folkvandringstiden 550 – 800 e.Kr har gravar och andra fynd gjorts i Krokeksbygden. I Kvarsebo har nästan inga fynd gjorts från denna tid. I samband med en undersökning av den tidigare nämnda bopplatsen vid färjeläget i Säter fann man ett kollager, som har daterats med C14-metoden. Resultatet visade att kolhärden inte var från stenåldern utan var ca 1800 år gammal. Det betyder att området där har utnyttjats även under tidig järnålder.

Det enda kända större fyndet från järnåldern är ett stenröse med 10 meters diameter på Västra Djupviksholmen. Det mest troliga är väl att någon storbonde på Vikbolandet ligger begravd här.

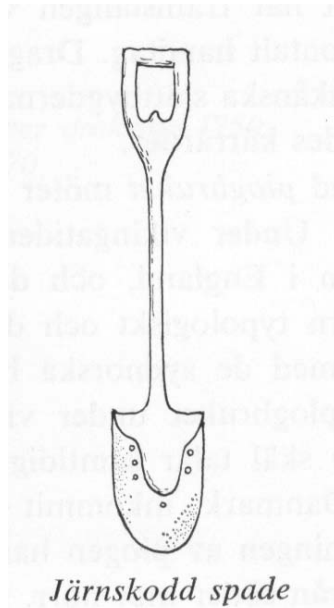
Medeltiden

Vi vet inte mycket om livet i Kvarsebo under medeltiden. Några namn finns omskrivna i medeltida skrifter t. ex. Kvarsebo (Qwärnosabodha) med torpen Joarstorp, Järpetorp, Brobomålen, Frändemålen, Staffans Laggartorp, Österkärr och Makartorp, därtill en äng kallad Vibberholmen och Basttorp. Dessa namn finns i ett brev från den 11 november 1377 skrivet på Yxnö och innehåller en uppgörelse om ägobyte mellan Bo Jonsson Grip och inbyggarna i Östkinds härad. I en annan skrift från 1359 omnämns Djupvik, men det tycks som om kvarnen och inte gården är den viktiga i det brevet.

Första delen av medeltiden var expansiv och många områden uppodlades – dock okänt hur mycket i Kvarsebo. Järnskodda spadar kom till och gjorde att man nu kunde börja gräva diken och var inte lika beroende av lätta välldränerade jordar.

Träff 1

Jordbruk i Kvarsebo från stenåldern till 1600-talet

Kvarsebo befolkas alltmer under 1500 - 1600-talet och framåt.

Ända in på 1500-talet utgjorde huvuddelen av Kvarsebo socken häradsallmänning för Östkindis härad på Vikbolandet. Vikbolandsbönderna började så småningom att nyttja tjänliga marker på Kolmårdssidan för bete och slätter. Namnet säter eller sätter finns i flera Kvarsebonamn och betyder *utmarksäng*, *skogsäng*.

På 1500-talet tycks 4 gårdar vara av sådan storlek att de kan betala tionde:

- *Djupvik*
- *Hyttan*
- *Kvarsebo*
- *Östankärr*

Yxhammarstorp nämns också i 1555 års jordebok. Den införlivades med Kvarsebo gård på 1800-talet, men ingen tycks idag veta var det låg. Andra torp och gårdar som finns redan på 1500-talet är (osäkert om de var bebodda redan vid dessa tider) :

Björkholmen	1543
Bubbekulla	1543
Flatsätter	1551
Hanskärr	1543
Krullen	1543
Smedskärr	1544
Säter	1543

Nya gårdar kommer nu till och allt större områden odlas upp. Vid början av 1600-talet finns följande gårdar registrerade i jordeböckerna:

Knektbråten	1602
Stugubråten	1602
Mellantorp	1605
Vrångsjö	1605
Kittelbokärr	1612
Hartorp	1621
Stormbäcken	1621
Laggarmålen	1631
Nytorp	1631

Träff 1
Jordbruk i Kvarsebo från stenåldern till 1600-talet

Skyttholmen	1653
Långmossen	1665
Hultstugan	1679
Finnkärr	1680
Billkärr	1686
Rosendal	1695

Träff 1
Jordbruk i Kvarsebo från stenåldern till 1600-talet

Jordbruksredskap från förr

Flåhacka från Finnkärr och järnskodd dikesspade från Björksätter. Redskapen är troligen från 1800-talet, men har använts under mycket lång tid. Den järnskodda spaden av denna typ användes redan under tidig medeltid.

Hötjuga, spannmålsskovel och slaga. Slagan är från Krullen. Delarna är sammanbundna av ålskinn och läder. Slagor har också använts sedan medeltid, men då hade de en kortare slagval än vad som visas här.

Träff 1
Jordbruk i Kvarsebo från stenåldern till 1600-talet

När säden slagit skulle agnarna skiljas från sädeskornen.
Det gjordes i ett såll ("rissel") som detta från Krullen.

Som vinterfoder skars löv ner från träden med lövhackor
av denna typ, som denna från Finkkärr.

Kvarsebo Hembygdsförening
Studiecirkel Jordbruk och fiske i Kvarsebo
Upplägg 3

Träff 1

Jordbruk i Kvarsebo från stenåldern till 1600-talet

Årder har använts sedan bronsåldern för jordbearbetning. Årder som av denna typ med järnskodd bill från Finkkärr har använts i närmare 1000 år. I Östergötland blev plogen som skar och vände tiltorna allmän först i slutet av 1800-talet.